

Mieczysław Różański

Rozwój sieci parafialnej w archidiakonacie uniejowskim od "Liber Beneficiorum" do 1795

Łódzkie Studia Teologiczne 9, 287-294

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MIECZYŚLAW RÓŻAŃSKI
Łódź

ROZWÓJ SIECI PARAFIALNEJ W ARCHIDIAKONACIE UNIEJOWSKIM OD *LIBER BENEFICIORUM* DO 1795 R.

We wcześniejszych rozważaniach dotyczących sieci parafialnej istniejącej w archidiakonacie uniejowskim ukazaliśmy ich stan w czasie opracowywania *Liber Beneficiorum* Jana Łaskiego z 1512 r.¹ Na początku XVI w. na tym terenie istniało 90 parafii, które zostały do końca istnienia Rzeczypospolitej, uzupełnione o kolejne 14 parafii. Dynamika tworzenia tych parafii nie była zbyt wielka i w zasadzie można powiedzieć, że miała ona przede wszystkim charakter korekcyjny.

Organizacja dekanalna w archidiakonacie w omawianym okresie uzupełniona została o dwa nowe dekanaty. W drugiej połowie XVI w. lub na początku XVII w. podzielony został duży dekanat brzeźnicki, który składał się z 30 parafii. Wyłączono z niego nowy dekanat ze stolicą w Radomsku², w którego skład weszło 14 parafii. Drugi nowy dekanat – lutomierski wydzielony został z dekanatu uniejowskiego w drugiej połowie XVIII w. i w momencie utworzenia liczył 11 parafii. Jego powstanie nastąpiło między 1746 a 1755 r. Datacja ta oparta jest na relacjach o stanie diecezji, jakie arcybiskupi gnieźnieńscy przedkładali Stolicy Apostolskiej przy okazji odbywania wizyt *ad limina Apostolorum*. Nie występuje on jeszcze w relacji arcybiskupa Krzysztofa Szembeka z 1746 r., a podaje go już relacja arcybiskupa Adama Komorowskiego z 1755 r.³

---

¹ M. Różański, *Sieć parafialna w archidiakonacie uniejowskim w świetle „Liber Beneficiorum” Jana Łaskiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 8 (1999), s. 379–393.

² Datacja powstania tego dekanatu wynika z tego, że nie występuje on w *Liber Beneficiorum* J. Łaskiego, a znajduje się w spisie parafii, która zamieszczona została w uchwałach synodu gnieźnieńskiego z 1628 r. *Ordo et numerus Ecclesiarum Archidioecesis Gnesnensis*, w: *Constitutiones Synodi Archidioecesis Gnesnensis [...] D. Ioanne Węzyk [...] Archiepiscopo Gnesnen [...] Lovici Anno Domini 1628. Die 10 Mensis Maij celebrata*, Cracoviae 1630.

³ Archiwum Kongregacji Soboru, Relacja o stanie archidiecezji gnieźnieńskiej abpa Krzysztofa Antoniego Szembeka z 1746r. i abpa Adama Ignacego Komorowskiego z 1755 r.; M. Różański, *Kościelna przynależność administracyjna ziem diecezji łódzkiej*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 70 (1998), s. 346.

Podstawa źródłowa do odtworzenia rozwoju sieci parafialnej w archidiecezji w okresie staropolskim stanowią akta synodów archidiecezji gnieźnieńskiej. Sieć parafii podana została dla XVII stulecia w *Ordo et numerus ecclesiam* drukowanego w statutach synodów diecezjalnych z 1628⁴ i 1643 r.⁵, a dla XVIII w. stosowne informacje znajdują się w aktach synodu archidiecezji gnieźnieńskiej z 1720 r.⁶ i spisie parafii dokonanym ok. 1780 r.⁷ Oprócz tego informacje o sieci parafialnej zawarte są w wizytacjach tego terenu. Zachowały się do naszych czasów dwie wizytacje archidiecezji uniejowskiej z XVII w., z których pierwsza przeprowadzona została w latach 1635–1636⁸, a druga w 1683 r.⁹ W XVIII w. tych wizytacji jest znacznie więcej. Obejmują one nie tylko całościowe lustracje archidiecezji, ale także wizytacje poszczególnych dekanatów. Pomocą w ustaleniu sieci parafialnej zwłaszcza dla końca XVIII w. są też badania przeprowadzone przez S. Litaka, który opracował sieć parafii w Rzeczypospolitej około 1772 r.¹⁰ Na podstawie tych danych przedstawiony zostanie rozwój sieci parafialnej w archidiecezji uniejowskiej do końca XVIII w.

⁴ *Ordo et numerus...*

⁵ *Acta Synodi Archidioecesis Gnesnensis praesidente [...] D. Matthia Łubiński [...] Archiepiscopo Gnesn [...] Unieiovii Anno Domini Millesimo Sextesimo Quadragesimo Tertio Die Septima Iulii Celebrata Varsaviae [...] Anno D. 1644*, s. 48; P. Fabisz, *Wiadomość o Synodach Prowincjonalnych i Diecezjalnych Gnieźnieńskich i o Prawach Kościoła Polskiego*, Kępno 1861, s. 310.

⁶ *Ordo et numerus ecclesiarum Archidioecesis Gnesnensis*, w: *Constitutiones Synodi Archidioecensis Gnesnensis sub [...] D. Stanislao in Słupow Szembek [...] Archiepiscopo Gnesnensi [...] Lovicii Anno Domini MDCCXX. Die XXVI Augusti Celebratae*, Varsaviae, b. r. wyd. k. S₃-T; P. Fabisz, dz. cyt., s. 310.

⁷ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (dalej AAG), A CapB 90.

⁸ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej ADWł), AAG Wiz. 5.

⁹ ADWł, AAG Wiz. 8.

¹⁰ S. Litak, *Struktura terytorialna Kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 r. Materiały do atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce*, t. IV, Lublin 1980, s. 161–168; tenże, *Kościół łaciński w Polsce około 1772*, Rzym–Lublin 1991, s. 62.

Tabela. Rozwój sieci parafialnej w archidiaconacie uniejowskim od XVI do końca XVIII w.

Dekanaty	Liczba parafii					
	pocz. XVI w. ¹¹	1628 ¹²	1643 ¹³	1720 ¹⁴	ok. 1772 ¹⁵	ok. 1780 ¹⁶
Brzeźnica	30	16	16	18	17	16
Warta	19	21	23	22	22	21
Szadek	19	21	21	24	25	26
Uniejów	23a)	23	24	24	12	13
Radomsko	brak	14	16	15	16	17
Lutomiersk	brak	brak	brak	brak	11	11
Suma	90	95	100	103	103	104

a) Parafia Spycymierz, znajdująca się w tym dekanacie, omówiona została przy uposażeniu kolegium mansonarzy kolegiaty uniejowskiej; LB, t. I, s. 355.

Stan parafii na terenie archidiaconatu uniejowskiego zaznaczony w *Liber Beneficiorum* został nieznacznie zwiększony w późniejszym czasie. Omówimy powstanie kolejnych parafii w poszczególnych dekanatach. Za podstawę przyjmujemy stan dekanalny z końca istnienia Rzeczypospolitej, czyli uwzględnimy dekanaty, które powstały po XVI w. – w Radomsku i Lutomiersku.

W dekanacie brzeźnickim po odłączeniu od niego dekanatu w Radomsku powstała w XVII w. tylko jedna parafia – w Stróży (1690)¹⁷, wyłączona z parafii Sulmierzyce. Teren nowej parafii obejmował wsie Stróża i Grabek, Sciegna (platea)¹⁸. Jej patronami byli dziedzice wsi Stróża¹⁹, a kościół parafialny pod wezwaniem św. Józefa i św. Kazimierza konsekrowany został 22 lipca 1731 r. przez biskupa Franciszka Kraszkowskiego sufragana gnieźnieńskiego²⁰.

¹¹ *Liber Beneficiorum Jana Łaskiego*, wyd. J. Korytkowski, (dalej LB), Gniezno 1880, t. I, s. 335–537.

¹² *Ordo et numerus Ecclesiarum Archidioecesis Gnesnensis...*, w: *Constitutiones Synodi Archidioecesis Gnesnensis [...] D. Ioanne Węzyk [...] Archiepiscopo Gnesnen [...] Lovici Anno Domini 1628. Die 10 Mensis Maij celebrata, Cracoviae 1630*, b.p.

¹³ *Acta Synodi Archidioecesis Gnesnensis praesidente [...] D. Matthia Łubiński [...] Archiepiscopo Gnesn [...] Unieiovii Anno Domini Millesimo Sextesimo Quadragesimo Tertio Die Septima Iulii celebrata Varsaviae [...] Anno D. 1644*, s. 48.

¹⁴ *Ordo et numerus ecclesiarum Archidioecesis Gnesnensis*, w: *Constitutiones Synodi Archidioecesis Gnesnensis sub [...] D. Stanislao in Słupow Szembek [...] Archiepiscopo Gnesnensi [...] Lovicii Anno Domini MDCCXX. Die XXVI Augusti celebratae*, Varsaviae, b.r.w., b.p.

¹⁵ S. Litak, *Struktura terytorialna...*, s. 161–168; tenże, *Kościół łaciński w...*, s. 62.

¹⁶ AAG, A CapB 90.

¹⁷ *Regesty z wybranych zapisek z akt działalności arcybiskupów gnieźnieńskich*, wyd. H. Rybus, ABMK t. 3 (1961), z. 1–2, s. 298. Erekcja tej parafii nastąpiła 24 lipca 1690 r. Powstała z parafii Sulmierzyce.

¹⁸ ADWł, AAG Wiz. 100, s. 68.

¹⁹ Tamże, s. 67.

²⁰ ADWł, AAG, Wiz. 93, s. 157.

Pozostała różnica w liczbie parafii spowodowana została brakami w źródłach. Parafia Działoszyn, która wymieniana jest w *Liber Beneficiorum* opuszczona została w *ordo numerum* synodu gnieźnieńskiego z 1628 r. Mało prawdopodobne jest, aby wówczas nie była parafią, gdyż opisana została w wizytacji przeprowadzonej w 1635 r.²¹ Kolejne nieporozumienie wprowadza wpisanie do spisu parafii na synodzie w 1720 r. kościoła w Cykarzewie, który znajdował się pod zarządem parafii w Mykanowie. Niemożliwy do ustalenia jest fakt, czy kościół ten był filią wymienionej wyżej parafii, czy też był w jakimś okresie do tej parafii afiliowany²².

W dekanacie wartckim powstały w jeszcze XVI w. parafie: Chojne (1527) i Kliczków Mały (1590)²³. Pierwsza z nich utworzona została 13 grudnia 1527 r.²⁴ przez arcybiskupa Jana Łaskiego i objęła terytorium wsi: Chojne, Bobrowniki i Stoczki²⁵. Patronat jej posiadali właściciele świeccy, a kościół parafialny był pod wezwaniem św. Anny, do którego później dodano wezwanie Wniebowzięcia NMP²⁶. Druga erygowana została 17 września 1590 r. przez arcybiskupa Stanisława Karnkowskiego z terenu parafii Charłupia Wielka. Ufundowana została przez kasztelana konaraskiego Sebastiana Tarnowskiego²⁷. Terytorium jej stanowiły wsie: Kliczków Większy, Kliczków Mały, Chajków, Bukowiec i Gęsina. Patronat nad nią znajdował się w rękach kolatorów wsi Kliczków Mały, a kościół parafialny był pod wezwaniem Narodzenia NMP²⁸. Pewnym problemem jest adnotacja w źródłach o parafii w Spicmierzu. Była ona inkorporowana do uposażenia kolegium mansjonarzy kolegiaty uniejowskiej, z tego też powodu często brakuje jej omówienia przez wizytatorów. Tak potraktowana została przez spisującego *Liber Beneficiorum* i wizytujących ten dekanat w XVII w.²⁹ Parafie z XVII-wiecznym rodowodem w tym dekanacie to Złoczew i Godynice (1603)³⁰. Obydwie te parafie występują jeszcze w *Ordo* z synodu z 1628 r. jako kościoły filialne. Pierwsza z nich pojawia się jako samodzielna parafia dopiero w aktach wizytacji z 1683 r.³¹, bo wcześniejsza z

²¹ ADWł, AAG Wiz. 5, s. 88–90; wizytator nie wspomina, aby ta parafia była afiliowana lub stała się filią innej.

²² S. Librowski, *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, ABMK (1978), t. 37, s. 85; J. Korytkowski w komentarzach do *Liber Beneficiorum* (LB, t. I, s. 524) uważa, że była to filia kościoła parafialnego z osobnym prebendarzem. Podobne zapisy znajdują się w większości wizytacji tego terenu. Jedynie w wizytacji przeprowadzonej w latach 1761–1763 znajduje się wzmianka, że jest to parafia afiliowana do parafii w Mykanowie – ADWł, AAG Wiz. 59, s. 1176–1181.

²³ Tamże, s. 83, 106.

²⁴ ADWł, AAG Wiz. 72, s. 608.

²⁵ Tamże, s. 609.

²⁶ ADWł, AAG Wiz. 5, s. 257–258; AAG Wiz. 72, s. 609.

²⁷ ADWł, AAG Wiz. 49, s. 85; AAG Wiz. 5, s. 242.

²⁸ ADWł, AAG Wiz. 72, s. 674–675.

²⁹ Brakuje jej w obydwu XVII-wiecznych wizytacjach; ADWł, AAG Wiz 5 i 8.

³⁰ Tamże, s. 94.

³¹ ADWł, AAG Wiz. 8, s. 176–178.

1635 r. podaje ją jeszcze jako filię parafii w Unikowie, w której był kościół w budowie³². Problematyczna jest data erekcji parafii w Złoczewie. S. Librowski w *Repertorium akt wizytacyjnych arcybiskupów gnieźnieńskich* i J. Korytkowski w komentarzach do *Liber Beneficiorum* podają jako datę jej utworzenia 1601 r.³³, a wizytator, który przeprowadzał wizytację tego dekanatu, zapisał, że erygowana została w Łowiczu 21 maja 1607 r. przez arcybiskupa Stanisława Karnkowskiego³⁴. W relacji tego wizytatora zaistniał błąd, bo w tym czasie na stolicy prymasowskiej zasiadał prymas Bernard Maciejowski (1605–1608), a wspomniany w relacji arcybiskup Stanisław Karnkowski zmarł 8 czerwca 1603 r. Jeszcze inną datę erekcji parafii w Złoczewie podaje H. Rybus w wydanych *Regestach arcybiskupów gnieźnieńskich*, tam jako data erekcji parafii podany jest 29 czerwca 1613 r.³⁵ Pomimo tych rozbieżności wydaje się, że należałoby się przychylić do daty powstania parafii w 1601 r. Przemawia za tym fakt, że w źródłach najczęściej jako powołujący do życia tę parafię pojawia się arcybiskup Stanisław Karnkowski. Teren nowo powstałej parafii obejmował miasteczko Złoczew i wsie: Staruta, Czarna, Miklecz i młyn oleśnicki. Kościół parafialny pod wezwaniem św. Andrzeja wystawiony został staraniem miecznika kaliskiego Andrzeja Ruszkowskiego. Do dziedziców tego miasteczka należał patronat parafii.

Druga z wymienionych parafii – Godynice – przez cały okres staropolski podawana była bądź to jako filia kościoła parafialnego w Brzeźnie, bądź jako parafia do niej afiliowana³⁶. Kościół w niej wystawiony został przez Marcina Biskupskiego, podkomorzego łęczyckiego w 1603 r. za aprobatą króla Zygmunta III, który na tę okoliczność wydał w Krakowie 21 lutego 1603 r. specjalny przywilej. Patronami tej świątyni byli św. Marcin i św. Zofia, a patronat jej pozostawał przy plebanach w Brzeźnie. Teren parafii obejmował wsie: Godynice, Pustkowie Królewskie – Czarteria, Szczęście, Wólka, Janczyk, Obała, Zamowacy, Lis, Wiera Pluty, Pędziwiatry, Ciołki, Pasie, Lipka, Kosatka, Kaźnia, Kurpa, Tomczyki, Żłoci, Sowizdrzał, Łowiak, Leśniak, Kuśniak, Sokolnica, Łągiewniki, Groniec Mały i Szlachecki, wieś szlachecka, Starce z Rębieszowem i Zwierzyńcem³⁷. W aktach synodu z 1628 r., dotyczących tego dekanatu, jedyny raz pojawiła się jako samodzielna parafia w Klonowej. Informacja ta nie ma jednak dalszego potwierdzenia w źródłach. Samodzielność jej, jeżeli w ogóle istniała, musiała być bardzo krótka, gdyż we wszystkich wizytacjach występuje jako filia parafii Uników³⁸.

³² ADWł, AAG Wiz. 5, s. 250.

³³ S. Librowski, dz. cyt., s. 171; LB, t. 1, s. 422.

³⁴ ADWł, AAG Wiz. 72, s. 558–559.

³⁵ *Regesty...*, s. 225; „Erectio parochialis in Złoczewo”.

³⁶ Godynice jako parafia afiliowana do parafii Brzeźnio wymieniona jest w wizytacji z 1711–1712 r.; ADWł, AAG Wiz. 9, s. 257–261.

³⁷ ADWł, AAG Wiz. 72, s. 588–589.

³⁸ ADWł, AAG Wiz. 5, s. 251; AAG Wiz. 8, s. 175–176; AAG Wiz. 73, s. 550; S. Librowski (dz. cyt., s. 106) charakteryzuje ją jako „nie mogącą się usamodzielnąć”.

Dekanat szadkowski liczył w momencie spisowania *Liber Beneficiorum* 19 parafii. W XVI w. powstały na tym terenie dwie parafie w Krzeczowie i Rychłolicach. Parafia w Krzeczowie utworzona została w 1526 r. Terytorium jej obejmowało wsie: Krzeczów, Grabica, Boryszewo, Rypociny, Dziewieliny, Wdowin, Gudki, Kobyłki, Stradzów, Butków, Wymysłów. Znajdowała się ona pod patronatem szlacheckim, a patronem kościoła był św. Wojciech. Druga z parafii powstałych w tym dekanacie w XVI w. znajdowała się w Rychłolicach. Erygowana została ok. 1551 r. przy kościele pod wezwaniem św. Marcina, fundowanym i uposażonym w tej miejscowości około 1455 r.³⁹ przez jej kolatorów Piotra i Elżbietę Szczawińskich. Opis tej świątyni znajduje swoje miejsce w *Liber Beneficiorum* jako parafia, chociaż w tym czasie była kościołem filialnym parafii w Brzykowie⁴⁰. Podawany w zapisie tej księgi czas kanonicznej erekcji kościoła budzi wiele wątpliwości. Miał tego dokonać proboszcz gnieźnieński i administrator diecezji *sede vacante* Przedwój z Grąd Grądzki w 1455 r. Jednakże w tym czasie Grądzki nie był administratorem archidiecezji, którą od 1454 r. rządził arcybiskup Jan Sprowski, był natomiast administratorem archidiecezji po śmierci arcybiskupa Wincentego Kota w końcu 1488 i początku 1489 r. Jeśli zatem on erygował ten kościół to musiało to nastąpić w tym okresie. Sam Przedwój zmarł w czwartek po Zielonych Świątkach 1455 r.⁴¹ Teren parafii obejmował wsie Rychłocice Małe i Wielkie.

W XVII w. powstały trzy kolejne parafie. Jako pierwsza utworzona została 17 października 1622 r.⁴² parafia we wsi Poźdenice, przez wydzielenie z parafii Buczek wsi Poźdenice i folwarku Poźdenice, które dokonane zostało za pozwoleniem arcybiskupa gnieźnieńskiego Wawrzyńca Gębickiego. Patronat nad nią sprawowali dziedzice wsi parafialnej. Kościół parafialny pod wezwaniem św. Kazimierza i św. Barbary konsekrowany został 4 grudnia 1622 r.⁴³ przez ks. Mikołaja Starzyńskiego infułata łaskiego. W 1643 r. utworzono parafię w Ruściu z terenu parafii restarzewskiej. Rozdzielenie ich dokonane zostało 15 czerwca 1643 r. formalna erekcja nowej parafii nastąpiła 18 grudnia tegoż samego roku⁴⁴ przez arcybiskupa Macieja Łubieńskiego na prośbę Jana Koniecpolskiego kasztelana sieradzkiego i miejscowego dziedzica, pod którego patronatem pozostawała ta parafia. Objęła ona oprócz Ruśca wsie: Dąbrowa, Kuźnica, Wola Wiązowa i Leśniaki⁴⁵. W sześć lat później powstała parafia we wsi Chabielice, w której od 1597 r. istniał kościół filialny parafii Osiny pod wezwaniem Świętej Trójcy, wybudowany przez braci Andrzeja, Ludwika i Macieja Chabielskich. W 1649 r. arcybiskup Maciej Łubieński podniósł tę świątynię do godności kościoła

³⁹ ADWł, AAG Wiz. 5, s. 199; AAG Wiz. 72, s. 313.

⁴⁰ LB, t. 1, s. 471.

⁴¹ J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 2, Gniezno 1852, s. 128–129, LB, t. 1, s. 471.

⁴² Tamże, s. 137; *Regesty...*, s. 239; „erectio ecclesiae parochialis in Poźdenice”.

⁴³ ADWł, AAG Wiz. 72, s. 181; J. Korytkowski, dz. cyt., t. 3, s. 590.

⁴⁴ Tamże, s. 142; *Regesty...*, s. 259, 260.

⁴⁵ ADWł, AAG Wiz. 72, s. 85.

parafialnego. Nowa parafia objęła wsie: Chabielice, Parchliny, Ług, Zalas, Młynki i pozostawała pod patronatem szlacheckim⁴⁶. Jedną z parafii na terenie dekanatu – Osiny w źródłach z XVIII wieku występuje pod nazwą Puszcza i około 1790 r. została przyłączona do parafii w Chabielicach⁴⁷.

W drugiej poł. XVIII w. powstają na tym terenie cztery nowe parafie: Zduńska Wola (1767), Dobroń (1780)⁴⁸, Suchcice (1780)⁴⁹ i Kociszew (1789)⁵⁰. Początki życia kościelnego w Zduńskiej Woli sięgają 1599 r., wtedy to wystawiona została przez stolnika łęczyckiego Marcina Stokowskiego kaplica publiczna. Parafia w tej miejscowości erygowana została w 1767 r.⁵¹ i objęła swoim zasięgiem wsie: Zduńska Wola, Paprotnia, Świedzianowice, Chrobanówek, Kawęczyn. Znajdowała się ona w rękach patronów świeckich, a kościół parafialny był pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP⁵². Parafia w Dobroniu erygowana została 23 czerwca 1780 r.⁵³ przez prymasa Antoniego Ostrowskiego. Teren nowej parafii objął wsie, które do tychczas należały do parafii łaskiej: Dobroń, Mogilnie, Ldzań, Róża, Ołędry⁵⁴. Kościół parafialny był pod wezwaniem św. Wojciecha i wystawiony został staraniem Kapituły Krakowskiej. Parafia w Suchcicach erygowana została 18 września 1780 r.⁵⁵ przez arcybiskupa Antoniego Ostrowskiego. Włączono do niej następujące wsie z parafii Drużbice: Suchcice, Drużbie, Wielopole, Zazdrość. Kościół parafialny w Suchcicach wybudowany został w 1779 r. przez Ignacego Suchcickiego chorążego sieradzkiego, miejscowego dziedzica, do którego też należał patronat parafii⁵⁶.

Kolejna parafia w tym dekanacie w Kociszewie wydzielona została z parafii Łubudzice i przyłączone zostały do niej następujące wsie: Kociszew, Grabostów, Karczmy, Kuśnice, młyn Tokarz⁵⁷. We wsi tej od XVII w. znajdował się kościół filialny⁵⁸. Patronat nad nową parafią znajdował się w rękach dziedziców wsi Kociszew, kościół parafialny był pod wezwaniem św. Teodora⁵⁹.

W dekanacie uniejowskim powstała w tym okresie tylko jedna parafia w Siedlątkowie, erygowana w 1642 r.⁶⁰ przez arcybiskupa Macieja Łubieńskiego. Patro-

⁴⁶ Tamże, s. 82; ADWł, AAG Wiz. 72, s. 47; LB, t. 1, s. 537.

⁴⁷ S. Librowski, dz. cyt., s. 130.

⁴⁸ Tamże, s. 88; *Regesty...*, s. 388.

⁴⁹ Tamże, s. 153; *Regesty...*, s. 389.

⁵⁰ Tamże, s. 107.

⁵¹ Tamże, s. 170; *Regesty...*, s. 377.

⁵² *Regesty...*, s. 377, ADWł, AAG Wiz. 72, s. 381–382.

⁵³ Tamże, s. 388.

⁵⁴ AAG, A Cons E 24a, k. 35.

⁵⁵ *Regesty...*, s. 279.

⁵⁶ LB, t. 1, s. 460.

⁵⁷ ADWł, AAG, Wiz. 115, s. 33

⁵⁸ AAG, ACons 24b, s. 139.

⁵⁹ ADWł, AAG Wiz. 135, s. 209.

⁶⁰ *Regesty...*, s. 258; erekcja wpisana pod datą 12 grudnia.

nem parafii został św. Marek⁶¹. Objęła ona teren wsi: Siedlątków z przyległościami, Łyszkowice, Nerki. Patronat nad nią sprawowali dziedzice wsi parafialnej⁶².

Dekanat radomszczański, jak wyżej wspomniano, powstał pod koniec XVI lub na pocz. XVII w. Według akt synodu z 1628 r. liczył 14 parafii. W XVII w. przed 1670 r.⁶³ erygowana została na jego terytorium parafia w Grzymalnej Woli – wydzielona z parafii Kamięnsk. Jej obszar objął wsie: Grzymalina Wola, Łękińsko, Wolica, Czyżów. Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, a prezenta na stanowiska parafialne znajdowała się w rękach właścicieli wsi parafialnej⁶⁴. W następnym wieku powstała również parafia w Cielętnikach (1766)⁶⁵. Kościół parafialny w niej pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego wystawiony został przez Józefa Bystrzanowskiego w 1742 r.⁶⁶ Teren parafii wydzielony został z parafii Żytno i składał się tylko z wsi parafialnej i w rękach jej dziedziców znajdowało się prawo prezenty.

Jak widać z przedstawionego wyżej rozwoju sieci parafialnej na terenie archidiaconatu uniejowskiego zasadniczy trzon organizacji parafialnej powstał do XVI wieku, późniejsze regulacje miały w zasadzie charakter korekcyjny i podyktowane były bardziej prawami ambicjonalnymi miejscowych dziedziców, do których należały prawa prezenty duchowieństwa, niż względami duszpasterskimi. W omawianym czasie tylko jedna parafia powstała z prezenty innej niż szlachecka, była to parafia w Dobroniu, której fundusz zabezpieczyła Kapituła Krakowska, do której to należały ziemie tworzące nowo powstałą parafię.

S. Litak przeprowadził badania dotyczące gęstości sieci parafialnej na terenie Rzeczypospolitej w końcu XVIII w. W omawianym archidiaconacie przypadał 1 kościół na 63 km² i zajmował pośrednie miejsce w archidiecezji gnieźnieńskiej⁶⁷. Najlepszą notę w tym względzie na terenie archidiecezji miał archidiaconat kaliski – 39 km² na 1 kościół parafialny, a najmniejszą archidiaconat kamięnsk – 1 kościół parafialny na 115 km². W omawianym okresie w archidiecezji gnieźnieńskiej przypadało średnio na 60 km² 1 kościół parafialny⁶⁸. Jako porównanie należy podać, że najrzadszą sieć kościołów parafialnych w Rzeczypospolitej miała diecezja wileńska – 1 kościół na 527 km², a najgęstsza diecezja chełmińska – 1 kościół parafialny na 48 km². Średnia dla całego Kościoła polskiego wynosiła w tym czasie 1 kościół parafialny na 182 km². Jak zatem widać na omawianym terytorium w porównaniu ze średnią krajową sieć parafialna była dość gęsta⁶⁹.

⁶¹ ADWł, AAG Wiz. 116, s. 42.

⁶² ADWł, AAG Wiz. 72, 1039, AAG Wiz. 5, s. 65.

⁶³ S. Librowski, dz. cyt., s. 166.

⁶⁴ ADWł, AAG Wiz. 73, s. 72–73.

⁶⁵ Tamże, s. 85.

⁶⁶ ADWł, AAG Wiz. 94, s. 37.

⁶⁷ S. Litak, *Kościół w łaciński Polsce...*, około 1772 r., s. 62; tenże, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 r. Struktury administracyjne*, Lublin 1996, s. 119.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże, s. 62; tamże, s. 177–179.